

Lectio: Jelenések 19,1-16

Textus: Zsoltár 149

*Rácsok Gabriella***A 149. ZSOLTÁR***

Talán sokunknak van olyan énekeskönyvi éneke, amelyet egyáltalán nem, vagy annak nem minden versét énekeljük szívesen. Nem azért, mert nem tetszik a dallam, sokkal inkább azért, mert nem tudunk azonosulni a szöveggel, a mondanivalójával, legalábbis azzal, amit mi megértettünk belőle. Ez még nem is olyan nagy baj. Az énekeskönyv nem szentírás. De mi van akkor, ha a Szentírásban futunk bele olyan szövegrészekbe, amelyeket legszívesebben kihagynánk, átugranánk, amolyan kriptomarcionista módon? Engem is megkísértett, hogy a felolvasott zsoltárt, még ha fel is olvasom teljes egészében, lekciónak, textusnak már csak az első felét veszem fel – egyébként sem fog mindenki emlékezni arra, hogy mit olvastam néhány perccel ezelőtt. Aztán segítségemre jött Walter Brueggemann bibliateológus írása, aki sajátos sémát használ a zsoltárok osztályozására. Megközelítésével azt keresi, hol érintkeznek a zsoltárok a hétköznapi élet dinamikájával, hol érintkeznek a mi tapasztalataink a zsoltárok hitbéli megnyilvánulásaival. Így jut el oda, hogy megkülönböztesse a meggyőződés, az elbizonytalanodás és az új meggyőződés zsoltárjait.¹

Az ember életében vannak olyan szakaszok, amelyeket a jólét és az elégedettség, és ebből eredően az áldások állandóságáért érzett hála jellemez; ezek „a meggyőződés zsoltárainak” szakaszai, amelyek az örömről, boldogságról, jóságról, Isten következetességéről és megbízhatóságáról, teremtéséről és uralkodó törvényéről szólnak. Ezek közé tartozott a fennálló énekünk (8. zsoltár) és az ige hirdetés előtt énekelt zsoltárvers (1. zsoltár 1. verse).

* Elhangzott 2019. május 2-án az SRTA akadémiai istentiszteletén.

¹ A következő három bekezdés alapja BRUEGGEMANN, Walter: *A hit a zsoltárok könyvében*, Ford. GÖRGEY Etelka, Budapest, Kálvin Kiadó, 2008, 24–25.

Az ember életében vannak olyan szakaszok, amelyeket fájdalom, egyedüllét, szenvedés és halál, és az ezekből fakadó düh, keserűség, önsajnálát és gyűlölet jellemez; ezek az „elbizonytalanodás zsoltárainak” szakaszai, olyan költeményeké és formáké, amelyek leképezik a létezés kíméletlen, fájdalmas megbomlottságát; az ennek megfelelő panaszének sajátos formájú, és könnyen felismerhető szertelenségéről, túlzásairól és durvaságáról, melyek mind az azonosuláshoz szükségesek. Ide tartoznak a közösségi és egyéni panaszénekek, átokzsoltárok és az énekelt 42. zsoltár is.

És az ember életében vannak olyan szakaszok, amelyeket váratlan fordulatok jellemeznek, amikor elárasztanak minket Isten új ajándékai, amikor az öröm áttör az elkeseredésen, ahol valaha sötétség volt, most világosság van. Ez az a szakasz, amely az evangélium váratlan fordulatával is megfeleltethető, az „új meggyőződés zsoltárainak” szakasza, amelyek nyíltan beszélnek Isten új ajándékáról, egy olyan közbelépéséről, mellyel mindent újjá tesz. Ezek a zsoltárok egy olyan uralkodó Istenről szólnak, aki egy új helyzetbe helyezi az emberiséget. Ide tartozik többet között a 149. zsoltár is, és az istentisztelet zárásaként is egy ilyet éneklünk majd (150. zsoltár). Brueggemann mindegyik csoporton belül további kategóriákat állít fel. Ebből bennünket most csak annyi érdekel, hogy a 149. zsoltárt a dicsérő himnuszok közé sorolja. Ide tartoznak azok a közösségi énekek, amelyeket teljes odaadással énekelnek Isten dicséretére, Isten személyének vagy teremtő és megváltó cselekedeteinek a magasztalására. Az eltompult és megfáradt megszokás kifejeződésével ellentétben, ezekben gyakran féktelen ünneplés nyilvánul meg. Sugárzik belőlük a most kapott új élet csodálata és ámulata.

A 149. zsoltár emellett az ún. Halleluja-zsoltárok közé is tartozik, az utolsó öt zsoltár mindegyikének első és utolsó sora ezzel a Hallelujával ér véget, illetve kezdődik, amit az új fordításunk így hoz, hogy „Dicsérjétek az Urat!” A dicsérő himnuszok felépítését követi: a dicséretre felszólítással indul (1–3. v.), majd a dicséret okát ismerteti (4. v.). Erőteljes, lelkes, lendületes, aktív dicséretre hív, helyszíneként a jeruzsálemi templomot, szereplőknek pedig a gyülekezet híveit, hűségeseit, a szenteket jelöli meg. Az indoklásból megtudjuk, hogy JAHVE odaadó az ő népe iránt, kedvét leli bennük, gyönyörködik bennük, olyannyira, hogy diadalra juttatja az ő megalázott népét, győzelemmel koszorúzza, ékesíti őket – egyedül a Károli fordítás szerint: szabadulással dicsőíti meg őket. Diadal és győzelem vagy szabadulás? – a kettő között minden bizonnyal megtalálhatók az összefüggések. Ami közös bennük, az az, hogy Isten népének léte minden esetben az isteni cselekvéstől, JAHVE beavatkozásától és oltalmától függ, ahogyan azt saját maguk is láthatták és tapasztalhatták. Ebben eddig semmi különös nincs.

De ahogyan tovább olvassuk az 5. verset, az az érzésünk támadhat, mintha Isten szentjei már nem a megváltásban vigadoznának, hanem a dicsőségben, ami természetesen még mindig lehetne Isten dicsősége, de a 6. versben egy olyan fordulattal találkozunk, amely elfordítja figyelmünket Isten dicsőségéről, és Izráel dicsőséget szerző lehetőségeire és képességeire irányítja azt: Istendicsőítés torkukban, „kezükben kétélű kard”. A következő versekből meg is tudjuk, mire képes ez a kétélű kard Izráel kezé-

ben: bosszút állni a pogány népeken és megbüntetni őket; láncra verni a királyait és bilincsbe az előkelőiket; ítéletet tartani fölöttük.

Ezek a kifejezések egy olyan kíméletlen hatalmat írnak le, amellyel Izráel ellenségei fölé kerekedik, és megbünteti őket, ami még ha JAHVE dicsőségéből is fakad, Izráel hatalmának felsőbbtségét, fölényét hirdeti. A zsoltár JAHVE hatalmának ünneplésével kezdődik, és Isten népe katonai potenciáljának dicséretével végződik. Az Úr szentjeinek tisztességére/dicsőségére fog ez válni, mondja az utolsó vers.

Mit kezdünk ma ezzel a zsoltárral? Mi ünnepelhetünk-e úgy, ahogyan ez a zsoltár ünnepe? Olyan, mintha szent háborúba hívna – eredetileg bizonyára ez volt a funkciója.

Van, aki azt tanácsolja, hogy helyezzük el a zsoltárt az üdvtörténetben. Tekinthetünk úgy a zsoltárra, mint aminek az első fele az Exodusra, az Egyiptomból való szabadulásra emlékezik, a második fele pedig a honfoglalás sokszor erőszakos folyamatára. Ebben az esetben inkább visszaemlékezésről van szó, és nem valami aktuális stratégiáról. Ettől persze még megmarad ez a kettőség: JAHVE dicsőségének vagy a nép katonai potenciáljának szől valójában a dicséret?

Természetesen a kettő nem választható el egymástól: az isteni és az emberi lehetőségek. JAHVE végzi a szabadítást, ő adja a győzelmet, aminek a következményeként Izráel, a megszabadított: bosszút állhat, büntethet, láncra és vasra verhet, ítéletet hajthat végre. JAHVE dicsősége, Izráel dicsősége is. A megalázottak ezek szerint nagyon eredményesen használták erejüket ellenségeikkel szemben. Ezért jár az öndicséret és az öneltetés. Szinte látjuk magunk előtt a jelenetet: kardjukat forgatva fejük fölött dicsérik az Urat. Szabadulásuk és kardjaik is a dicsőség és a tisztesség forrása.

De tekinthetünk úgy is a zsoltárra, mint ami a fogság után keletkezett. Izráel százalmas vereséget szenvedett, mindent, ami addig számára kedves volt, elveszített – úgy érezhette, hogy még Istenét is. Kétnemzedéknyi megalázó, a pogány Babilonban töltött fogság után most végre ismét otthon, az ígéret földjén lehetnek. Megszabadultak (4. v.), de még nincs minden rendben.

Kicsik, szegények, megalázottak, akik Isten ítéletére várnak azok fölött a népek fölött, akik eddig üldözték, nyomorgatták Isten népét. A zsoltár vége tehát két dolog ünneplését előlegezi meg Izráel számára: teljes szabadulásukat és Isten végső ítéletét azok fölött a népek fölött, akik Isten népét meg merték támadni. Ki kérhetne számon egy ilyen ünneplést?

Ebben az értelemben a zsoltár az eszkatológia „már, de még nem”-jéről szól. Izráel már megtapasztalta a szabadulást, ezért új énekkel dicséri JAHVÉ-t azért az újért, amit értük tett: visszahozta őket a fogságból. Arra hívja őket a zsoltár, hogy énekkel és tánccal ünnepeljenek: „Mert gyönyörködik népében az ÚR, győzelemmel/szabadulással ékesíti fel az elnyomottakat.” Izráel elnyomott, megalázott népe, mint koronázott király jelenik meg a szemünk előtt, aki Isten ígéretét kapta, miszerint Dávidnak mindig lesz utódja Izráel trónján. A mennyei Király most az egész népet ülteti a földi király helyébe. „Vigadnak a hívek e dicsőségben”, még éjjel is folytatják az éneklést, a nyilvánosságtól, a templomból visszavonulva „ujjonganak [még] hálóhelyükön” is. Megszabadultak, ezért „szájuk Istent magasztalja”.

De a veszélynek még nincs vége, hiszen a pogány népek továbbra is gúnyolják és fenyegetik Isten népét, ezért nemcsak Istent magasztalja szájuk, hanem „kezükből kétélű kard van” – biztos, ami biztos. A zsoltáros nem hagy kétséget a kardok céljáról. Arra fogják használni, hogy „bosszút álljanak a népeken, megfenyítsék a nemzeteket”. Az Isten országára törő rendszerek mindig is jelen voltak és vannak ebben a világban, amelyek meg akarják semmisíteni és el akarják tiporni Isten népét és az ő történetét. Isten tehát kardot ad az övéi kezébe, hogy bosszút álljanak a népeken, megfenyítsék a nemzeteket. Egyes magyarázók szerint itt nem valamilyen brutális, bosszútól lihegő vérsomjrról van szó; hanem az isteni rendelés végrehajtásáról: „így hajtják végre rajtuk az ítéletet, amely meg van írva”. „Enyém a bosszúállás, én megfizetek” – így szól az Úr. (Rm 12,19) És ennek eszköze most Izráel, kezében a kétélű karddal. Ez teljesen úgy hangzik, mint a szent háború. A zsoltáros a szentek, a hívek dicsőségének, tisztességének nevezi ezt.

A kérdés továbbra is az, hogy mihez kezdünk ezzel a zsoltárral? Hagyjuk abba a 6. vers felénél, csak addig olvassuk, azzal az indokkal, hogy mi már utána vagyunk annak az üdvtörténeti időszaknak? Vannak, akik ezt tanácsolják. De vannak olyanok is, akik azt, hogy a zsoltár második felét tekintsük metaforának. Azzal érvelnek, hogy a mondat második fele valójában a mondat első felét világítja meg. Isten magasztalása olyan, mint a kardforgatás. Azaz az a fegyver, amit Izráel használni fog Isten ítéletének megvalósításában a népek között, nem más, mint Isten dicsérete. „Izráel Istenhez való hűsége és Isten szuverenitásának hirdetése úgy viszi előrébb Isten uralmát, mint ahogyan egy katonai hadjárat előmozdítja egy király uralmát.”² Szerintük ez az értelmezés összhangban van az újszövetségi „Úr kardja” fogalommal. Nemrég olvastuk a passiótörténetben, ahogyan Jézus visszaparancsolja a helyére az őt védelmébe venni akaró kardot. A Jelenések könyvéből felolvasott rész a fehér lovon ülőről írt, akinek szájából éles kard jött ki. Az Efezus 6-ban a Szentlélek kardjáról olvasunk mint ami a lelki fegyverzet része. Mindez abba az irányba mutat, amit Pál így fogalmaz meg a korinthusiaknak: jóllehet „testben élünk, de nem test szerint hadakozunk; hadakozásunk fegyverei ugyanis nem testiek, hanem erősek az Isten kezében erődítmények lerombolására”. (2Kor 10,3-4) Ezek a magyarázatok itt nem állnak meg, hanem a Máté 28 misszió parancsát a 149. zsoltár újszövetségi megfeleltetésének tartják: a feltámadott Úr, aki valami egészen újat cselekedett, hogy megváltsa az övéit, most minden hatalmat a magáénak jelent ki. Mindenható királyként elküldi övéit széles e világra, hogy tanítsák a népeket mindannak megtartására, amit ő parancsolt. Hozzák őket Isten országába azzal, hogy tanítványokká teszik őket – nem erőszakkal, nem karddal, hanem Isten igéjének erejével. Isten igéjét a zsidókhöz írt levél kétélű kardhoz hasonlítja, amely nem halálra szúr vagy dőf, hanem úgy hatol mélyre, „az elme és a lélek, az ízületek és a velők szétválásáig, megítélve a szív gondolatait és szándékait” (4,12), hogy azzal életet ad. Így lesz

² CLIFFORD, Richard J.: Psalm 149, in VAN HARN, Roger E. – STRAWN, Brent A. (eds.): *Psalms for Preaching and Worship, A Lectionary Commentary*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2009, 376.

Isten igéje mint kétélű kard az isteni ítélet végrehajtója. És ezzel már vissza is érkezünk a zsoltárunkhoz. A metafora összeállt – ugye, szép munka volt? Ezzel is megelégedhetünk, ezt is hazavihetjük.

Én azonban hadd legyek ennél kételkedőbb. Mondhatjuk azt, hogy amit itt találunk, az nem más, mint kijózanító történelmi realizmus. Isten dicsérete soha nem valamilyen légius térben történik, az mindig valamilyen történelmi valósághoz kötött. Izráel énekeiben egyszerre van jelen a történelmi felelősség és a történelmi kísértés is. Úgy gondolom, hogy azt nem tudjuk megmondani – én biztosan nem –, hogy amivel itt találkozunk, az a történelmi felelősségről szól-e (az egykori elnyomókon való jogos bosszúállásról a szemet szemért elv alapján) vagy inkább a kísértésről (katonai hatalom nyereséről, erőfitogtatásról, terjeszkedésről, öncélú bosszúról).

Történelmi példák alapján el tudjuk képzelni Isten népét maroknyi közösségként hatalmas birodalmak árnyékában, üldözések és elnyomások közepette. Kétségtelen, hogy egy ilyen időszak után ez a zsoltár valóban az új meggyőződés zsoltára lehet, ami persze mindig azzal a kísértéssel is jár, hogy az új énekből egy idő után nagyon régi, megszokott, megfakult, bevett történet válik, amikor Isten népe már biztonságban érezheti magát, elkényelmesedhet, amikor már nem a szabadulás tényéért dicsérjük Istent, hanem az Ő dicséretének látszata alatt valójában saját erőnket, hatalmunkat abszolutizáljuk.

Decemberben lehetőségem volt Ghánában ellátogatni az Elmina-erődítménybe. A gyarmatosító portugálok által az 1400-as évek végén épített hatalmas erődítmény a Guineai-öböl aranyban és elefántcsontban gazdag partján először csak stratégiai kereskedelmi célokat szolgált. A kereskedelmi célok mellett missziói hév is fűtötte a portugálokat, a fekete emberek lelkét is meg akarták menteni. Majd egyszer csak úgy döntöttek, hogy ezeknek az embereknek nincs is lelke: és ettől kezdve már nemcsak arannyal és elefántcsonttal kereskedtek, hanem emberekkel is, férfiakkal, nőkkel, felnőttekkel, gyerekekkel. Elmina igen hamar a nyugat-afrikai rabszolga-kereskedelem legnagyobb központjává vált. Ide gyűjtötték be az összefogott feketéket, és innen szállították őket tovább. Az 1600-as évek elején holland kézre került a part és az erődítmény is. A németalföldiek az erődítmény legfelső szintjén alakították ki kápolnájukat, és istentiszteleiteiken minden valószínűséggel teljes meggyőződéssel énekelték a genfi zsoltárokat – köztük talán a 149-iket is. Az erődítménynek ugyanebben a sarkában, csak két szinttel lejjebb helyezkedtek el azok a cellák, ahová állatok módjára zsúfolták be a rabszolgákat. Miközben a felső szinten Istent dicsérik, addig lent emberek százai nyomorognak egymás hegyén-hátán, saját ürülékükben.

Ezzel persze sikerül távolra helyezni magunktól ezt a zsoltárt, és a történelmi felelősség és kísértés között húzódó vékony határvonalat is. De ha őszintén magunkba nézünk, melyikünkkel ne fordult volna elő, hogy szerettük volna megtorolni a bennünket ért rosszat, melyikünk nem akarta viszontbántani azt, aki bennünket bántott, melyikünk nem akart fájdalmat okozni vagy bántó, sértő szavakkal visszavágni annak, aki bennünket bántott – vagy még ha nem is tettünk tevőlegesen így, de elégedettséggel, sőt hálával fogadtuk, Isten ítéletének tartottuk a másikat ért rosszat.

Hányszor küzdünk fanatikusan szentnek hitt vagy annak kikiáltott ügyeinkért – nemcsak egyénileg, de akár egyházként is? Hányszor mondunk ítéletet azok fölött, akik nem ütik meg saját szentség-mércénket? Mi szeretnénk, ha a zsoltár a legjobb énünket tükrözné, mint amikor a féltve őrzött, általunk nem használt, megkímélt törülközőket tesszük ki a vendégeknek, hogy azzal a legjobb arcunkat mutathassuk – de ez egyszerűen nem a valóságot tükrözi, és nem is sok haszna van. A kijózanító valóság ebben a vékony elválasztó vonalban van, amely a motivációinkat választja el egymástól.

Ezért is várjuk a Jelenések könyvének Hallelujáját, amely már mentes lesz minden kétértelműségtől. Az a Halleluja nem egy kisebbség, még csak nem is valamilyen meghatározó többség kétértelmű, töredékes és töredezett, büntől szennyezett Hallelujája lesz: abban a kozmikus Hallelujában egybekapcsolódik a mennyei és a földi teremtmények magasztalása a nagy vizek zúgásával és a mennydörgés hangjával. Az egész teremtett világ egy hangként dicséri JAHVÉ-t. És azok a szentek, akik a zsoltárban még vérrel, a bosszúállás vágyával szennyezik istendicséretüket, itt már a Bárány vérében megtisztított fehér ruhában hivatalosak a menyegzői vacsorára. Halleluja, dicsérjük az Urat, „az üdvösség, a dicsőség és a hatalom a mi Istenünké, mert igazak és igazságosak az ő ítéletei”. Ámen.